

Hagymási Kornélia

Végtelen idő a rácsok mögött

– avagy mennyiben van ma létjogosultsága Magyarországon a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztésnek¹

A kérdés hazánk börtönnépességének kis csoportját érinti, azonban a rendszerváltozást, valamint a halálbüntetés kiiktatását követően mégis a Btk. egyik legtöbbször módosított rendelkezése az életfogytig tartó szabadságvesztés és az ebből történő feltételes szabadságra bocsátás.

Büntetőjogi szankciórendszerünk egyik, pusztán létezésében is vitatott intézménye az életfogytig tartó szabadságvesztés, melynek egyértelmű bizonyítékát adja az, hogy minden időben és korban máshogy vélekedtek e büntetési nemről, az érvek és ellenérvek évszázadok óta harcot vívnak egymással, melynek eredményeként a XVIII. században történő megjelenésétől kezdve a törvényhozás egyik sarkalatos kérdésévé vált.

Az életfogytig tartó szabadságvesztés szó szerinti értelemben az adott büntetettel szemben az élete végéig tartó szabadságvesztést jelenti. Ettől az értelemről eltér a jogi, szaknyelvi szóhasználat, és ennek megfelelően a törvényi szabályozás és a gyakorlati jogalkalmazás. Vagyis az életfogytig tartó szabadságvesztés nem kell, hogy az elítélt élete végéig tartson, mert a törvényben rögzített meghatározott időtartam kiállása után lehetőség nyílik az elítélt feltételes szabadon bocsátására², szemben a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztéssel, mely esetében az elítélt végleges és utolsó életterévé válik a büntetés-végrehajtási intézet.

A tényleges életfogytig tartó szabadságvesztéssel összefüggésben számos kétely fogalmazódott meg mintegy tíz évvel ezelőtti hatálybalépése óta, főleg a rendelkezés emberiségét illetően. Az európai államok jogrendszerei ugyanis többségében már nem alkalmazzák a büntetés e formáját, s általánosságban 15 évi szabadságvesztés után megnyílik a lehetőség a feltételes szabadulásra. Ugyanakkor elfogadható azon álláspont is, hogy a tényleges életfogytiglan jogintézménye a kiemelkedően kegyetlen, a társadalom rendjét alapjaiban veszélyeztető, illetőleg sértő cselekmények okán indokolt lehet.

¹ A 2008. november 6–7-én Balatonlellén megrendezett 19. ügyészségi szakmai-tudományos konferencián „A büntetés-végrehajtás európai uniós reformjának kérdései és az ügyészi tapasztalatok az egyes szankciók, eljárásjogi kényszerintézkedések érvényesüléséről” című szekcióülésen elhangzott előadás szerkesztett és javított változata.

² Nagy Ferenc: Gondolatok a hatályos magyar büntetőjog főbüntetési nemeiről. In: Tanulmányok dr. Bérczi Imre egyetemi tanár születésének 70. évfordulójára. Szeged, 2000. 385. old.

Szabályozási előzmények

Maga a szabadságvesztés-büntetés alkalmazása nem vált korán elfogadottá, annak ellenére, hogy a büntetések különböző nemei közül a szabadságvesztés felel meg leginkább a büntetés fogalmi kellékeinek, ez a büntetési nem csak a XIX. században lett általánossá és uralkodóvá. Az ókorban és a középkorban a büntetések ártalmatlanná tétele, elrettentése célkitűzését követve a halál, a testi és megszégyenítő büntetések megfelelően védték a társadalmat a bűnisméltés veszélyétől, melyre tekintettel Európában csupán a nagy francia forradalom után vált a szabadságvesztés uralkodó büntetési nemmé, mint pl. a francia 1791. évi, majd az 1810. évi büntető kódexben (Code Pénal) is.³

A szabadságvesztés széleskörű kiterjesztésének fő indokát az adta, hogy jól lehetett arányosítani a bűncselekmény súlyával, az elkövető bűnösségének fokával, illetve a végrehajtás különböző módozatai szintén nagy spektrumú differenciálást tettek lehetővé. Elterjesztésének szükségességét támasztotta alá annak felismerése, hogy a halál- és a testi büntetés széleskörű alkalmazása és tömeges végrehajtása helyett hasznosabb és célszerűbb az elítéltek munkára kényszerítése, ugyanis halálbüntetés folytán szükségtelenül veszíti el egy polgárát az állam, viszont ha közmunkával egybekötött szabadságvesztésre ítélik, ily módon jóvátehető azon kár, melyet a közösségnek okozott.⁴

Hazánkban a XVII. század környékén jelentkezett igény a büntetőjogi szabályok kodifikációja iránt, azonban ekkor még nem esett szó az életfogytig tartó szabadságvesztés szabályozásáról. Általános büntetési intézménnyé a XVIII. század második fele után vált, ekkor ugyanis a halálbüntetést már át lehetett változtatni életfogytig tartó szabadságvesztéssé.⁵ A jogintézményt ismerte Mária Terézia büntető törvénykönyve (Constitutio Criminalis Theresiana 1768), míg a soron következő büntető törvénykönyv, a Sanctio Criminalis Josephina (1787) már precízebben szabályozta az életfogytig tartó szabadságvesztést, azonban II. József halála után az 1790-91. évi országgyűlés hatályon kívül helyezte a kódeket, és hat kodifikációs bizottságot állított fel a büntetőjog és a büntetőeljárás jog szabályainak kidolgozására. Az 1795-ös büntetőkódex-javaslat kizárta az életfogytig tartó elzáratást, csupán egy esetben engedélyezte alkalmazását, akkor, ha a pénzhamisító továbbra is veszélyezteti az államot; ugyanakkor a javaslat haszonelvű volt: az elítélt számára közmunka végzését írták elő súlyosabb esetekben.⁶

³ Nagy Ferenc: A magyar büntetőjog általános része. Bp. Korona Kiadó, 2001. 342., 344. old.

⁴ Hajdu Lajos: Büntett és büntetés Magyarországon a XVIII. század utolsó harmadában. Magvető, Budapest 1985, 134. old.

⁵ Magyarországon szabadságvesztés-büntetést elsők között III. Károly 1723. évi dekrétuma írt elő vérfertőzés büntetése, míg az első fenyítő- és dologháznak nevezett büntetőintézet is csak 1772-ben – gróf Eszterházy Ferenc magánkezdeményezésére – nyílt meg Szempcen. Nagy Ferenc i. m. 344. old.

⁶ László Zsuzsanna: Örökké tartó rabság. Az életfogytig tartó szabadságvesztés-büntetés hazai szabályozásának egyes momentumai. Börtönügyi Szemle, 2008. 3. 57. old.

Csak határozott tartamú szabadságvesztést alkalmazott, nem ismerte az életfogytig tartó büntetést az 1827. évi javaslat, melyet az 1843. évi büntetőjogi javaslat követett. A javaslat a halálbüntetést megfosztotta abszolút jellegétől, és indítványozta az életfogytig tartó szabadságvesztés bevezetését.⁷

Az anyagi büntetőjog részletes vitájában nemcsak a halálbüntetést illetően bontakozott ki hosszú vita, hanem kérdéses volt, hogy meghatározzák-e a szabadságvesztés maximumát, amelynél nagyobb büntetés, így életfogytig tartó szabadságvesztés sem szabható ki. A halálbüntetés eltörlése folytán azonban mégis felvették a büntetések sorába az életfogytig tartó szabadságvesztést, arra hivatkozva, hogy a húszévi maximum egy fiatalabb elkövető esetében nem elegendő.⁸

Az 1878. évi V. törvénycikk – közismert nevén a *Csemegi kódex* – volt az első kodifikált büntető törvénykönyv, amely szabályozta az életfogytig tartó szabadságvesztést⁹, és bővítette az ezen büntetéssel büntetendő bűncselekmények körét¹⁰. A Csemegi-kódex szankciórendszerének középpontjában a szabadságvesztés-büntetés állt, amelynek öt nemét szabályozta: a fegyház, az államfogház, a börtönt, a fogházat és – kihágás esetén – az elzárást.¹¹

A századfordulót követő évtizedben az ország gazdasága hanyatlásnak indult, csökkent a támogatottság, amely kiélezte a büntetés-végrehajtási rendszer rejtett szervezeti hibáit, illetve a személyi állomány minőségi javítására sem hatott kedvezően. Az első világháborút követően az ország egész területét lefedő, jól kiépített börtönhálózat összeomlott, a két világháború között a börtönügy az igazságszolgáltatás perifériájára szorult, anyagi és szellemi támogatottsága a korábbi évtizedekhez képest visszaesett. Ebben a köztes korszakban az életfogytig tartó szabadságvesztés szempontjából nem történt lényeges változás, továbbra is a Csemegi-kódex rendelkezései vonatkoztak a legsúlyosabb esetekre.¹²

⁷ A törvényjavaslat a szabadságvesztés-büntetésnek két alakját különböztette meg: az életfogytig (holtig), vagy a határozott ideig tartó rabságot, valamint a fogságot.

⁸ László Zsuzsanna i. m. 58. old.

⁹ A jogalkotó azért vezette be ezt a szankciót, mert az életfogytig tartó fegyházbüntetés valamennyi büntetés között az egyedüli, melyet a fokozatosság némi fenntartása mellett a halálbüntetés helyett lehet alkalmazni – állapította meg Nagy Ferenc professzor a Csemegi-kódex indoklására hivatkozva. – Nagy Ferenc: Az életfogytig tartó szabadságvesztés büntetéséről In: Emlékkönyv Cséka Ervin egyetemi tanár születésének és oktatói munkásságának 25. évfordulójára. Szeged, 1992. 377. old.

¹⁰ A gyilkosság, a gyújtogatás súlyosabb esetei, a ragályos betegséggel szándékos terjesztésének legsúlyosabb esete, az erőszakos nemi közöszlés mellett ezzel a szankcióval fenyegették a felségsértést, a rablást, a hűtlenséget. A korabeli börtönrendszerek közül az angol és az ír fokozatos rendszert honosította meg, és a magánelzárást illetően külön rendelkezett az életfogytig tartó fegyházra ítéletekről. A törvény lehetővé tette az enyhébb végrehajtási szabályok alkalmazását életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélték esetében is. – László Zsuzsanna i. m. 58. old.

¹¹ Nagy Ferenc i. m. 344. old.

¹² Lórinz József – Nagy Ferenc: Börtönügy Magyarország. Bp. BVOP, 1997. 34-35. old.

A II. világháború után, 1947-től az igazságügyi kormányzat azt képviselte, hogy a büntetés ne legyen veszteséges az államnak, így az őrzés-centrikusságot az '50-es évek elején a termelés-centrikussággal elegyítették, a fogvatartás mibenléte kizárólag a munkateljesítményre épült, szemben az elítélt megjavításával, nevelésével.¹³

Az 1950. évi II. törvénynek (Btá.) az volt a jellegzetessége, hogy csak általános részi rendelkezéseket tartalmazott – a halálbüntetés mellett bevezette az egységes (nemek és fokozatok nélküli) börtönnek nevezett szabadságvesztést, amely életfogytig vagy határozott ideig tarthatott. A központi helyet elfoglaló büntetési nem vonatkozásában jelentős állomás volt az 1955-ös *Büntetés-végrehajtási Szabályzat*, amely ugyan továbbra is a munkáltatásra helyezte a hangsúlyt, ám a végrehajtás során megjelent a biztonságos őrzés – mint elsőrendű feladat és cél.

Az 1961. évi V. törvény megalkotását megelőző jogirodalmi vita egyik fő kérdése az volt, hogy mi legyen a sorsa a Btá. által fenntartott életfogytig tartó szabadságvesztésnek. A többségi vélemény szerint ez a jogintézmény betöltötte hivatását, s egy „szocialista büntető kódexben” nem kaphat helyet. Ezen megállapításra figyelemmel a Btk. az életfogytig tartó szabadságvesztést nem vette át. A későbbiekben sokat vitatott indokolás szerint: „...ha a társadalom védelme nem követeli meg a halálbüntetés alkalmazását, akkor megvalósulhat a büntetés nevelés célja. Az elítélt átnevelése végett pedig nincs szükség életfogytig tartó szabadságvesztésre.”¹⁴

A büntető törvénykönyv kodifikációja során kialakult és uralkodóvá vált vélemény egy évtizeden át kiiktatta a szabályozás köréből az életfogytig tartó szabadságvesztés jogintézményét. A gyakorlatban előforduló kiemelkedő tárgyi súlyú bűncselekmények azonban hamarosan ráirányították a figyelmet a kiszorult életfogytig tartó szabadságvesztésre, s e büntetés törvényből való száműzése azt eredményezte, hogy a maximális időtartamban kiszabott határozott időn át tartó szabadságvesztés a társadalomvédelem igényeit tekintve sem lehetett alternatívája a halálbüntetésnek. Az életfogytig tartó szabadságvesztés hiányában viszont nem kínálkozott törvényes lehetőség a bíróságok számára az élet és a halál áthidalására.

Az 1971. évi 28. törvényerejű rendelet tehát újra visszaállította az életfogytig tartó szabadságvesztést abból a célból, hogy a halálbüntetés és a határozott tartamú szabadságvesztés közötti híd szerepét betöltse azon elkövetői körre nézve, ahol az átnevelésre, a megjavulásra még volt lehetőség, és ahol a törvény a bűncselekményi körön belül a halálbüntetés kiszabását is lehetővé tette.¹⁵ A tvr. indokolása szerint az életfogytig tartó szabadságvesztés visszaállítását az magyarázta, hogy a kivételes jellegű halálbüntetés és a tíz évtől tizenöt

¹³ Lőrincz József – Nagy Ferenc i. m. 37-38. old.

¹⁴ Sárkány István: Gondolatok az életfogytig tartó szabadságvesztésről. Főiskolai Figyelő [RTF], 1993. 3-4. 373. old.

¹⁵ Földvári József: Magyar büntetőjog – Általános Rész. 7. átdolg. kiad. Bp. Osiris Kiadó, 2003. 256. old.

évig terjedő határozott tartamú szabadságvesztés között indokolatlanul nagy a távolság, ami a bíróság számára nagyon megnehezíti az alternatív büntetések közötti választást. E jogintézmény alkalmazása mellett másik érv a társadalom védelme, illetve az általános visszatartó hatás követelménye volt.

Az 1978. évi IV. törvény (Btk.) hatályba lépésekor – a halálbüntetés után – a második legsúlyosabb büntetésként szabályozta a fegyházban végrehajtandó, életfogytig tartó szabadságvesztést. A törvény összesen 25 – 8 állam elleni, 1 béke elleni, 3 háborús, 3 köztörvényes, 10 katonai – bűncselekményt rendelt büntetni életfogytig tartó szabadságvesztéssel.

1990-ben az Alkotmánybíróság 23/1990. (X. 31.) AB határozatában megállapította a halálbüntetés alkotmányellenességét, melyre figyelemmel az életfogytig tartó szabadságvesztés lépett az első helyre, mint legsúlyosabb büntetési nem, kifejezve azt, hogy az állam büntető hatalmának nincs joga életet elvenni, de joga van az alkotmányos jogállamnak a jogépségi büntetésre, a megtorló, arányos büntetésre.¹⁶

Az 1993-as Btk-módosítás¹⁷ – témánk szempontjából – lényeges eleme volt, hogy egyetlen esetben ugyan, de először zárta ki a szabadságvesztésre ítélt feltételes szabadulását, nevezetesen ha az életfogytig tartó szabadságvesztésre ítéltet ismételten életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélik; ugyanakkor az elkövetkező évek bűnözési struktúrájának változásával, az elkövetett bűncselekmények súlyának növekedésével felmerült az igény az életfogytig tartó szabadságvesztés alkalmazási lehetőségeinek kiterjesztésére.

A tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés jelene

Az Országgyűlés az 1998. évi LXXXVII. törvénnyel több ponton módosította a Btk-t. A novella megreformálta az életfogytig tartó szabadságvesztésre vonatkozó rendelkezéseket is, melyre figyelemmel a magyar büntető anyagi jogban bevezetésre került a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés. A törvénymódosítás során a folyamatosan szigorodó büntetőpolitika érvényesült, mely részben abban mutatkozik meg, hogy a Btk. 46. § (3) bekezdése kizárja, hogy az életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélték eggyel enyhébb fokozatba kerülhessenek a végrehajtás során; az eggyel szigorúbb fokozatnak sincs jelentősége, mivel nem létezik a fegyháznál súlyosabb fokozat. Másrészt a feltételes szabadságra bocsátás intézménye szintén szigorodott: ha a bíróság életfogytig tartó szabadságvesztést szab ki az elkövetővel szemben, úgy az azt kiszabó ítéletben vagy meghatározza a feltételes szabadságra bocsátás legkorábbi időpontját, vagy kizárja azt.

A hatályos Btk. 40. § (1) bekezdése szerint a szabadságvesztés életfogytig tartó vagy határozott tartamú. A jelenlegi legsúlyosabb főbüntetés korhatár feltétele – az 1990-ben kiiktatott halálbüntetéshez hasonlóan – 20 évben határozták

¹⁶ Szabó András professzor alkotmánybíró párhuzamos véleménye.

¹⁷ 1993. évi XVII. törvény 6. § (4) bek.

meg, így csak olyan személlyel szemben szabható ki, aki a bűncselekmény elkövetésekor a 20. életévét betöltötte. Az életfogytig tartó szabadságvesztés sohasem abszolút, hanem minden esetben vagylagos büntetés a 10 évtől 15 évig, illetőleg az 5 évtől 15 évig terjedő szabadságvesztés mellett, s jelenleg 30 bűncselekmény elkövetése fenyegetett ezzel a szankcióval.¹⁸ A vagylagos büntetés-kénti meghatározásból következően kivételes jellegű büntetésnek tekinthető, bár ezt büntető törvénykönyvünk nem mondja ki.¹⁹ A hatályos Btk. miniszteri indokolása az életfogytig tartó szabadságvesztést határozatlan tartamúnak nevezi. Ez a büntetésforma tartalmaz ugyan határozatlansági mozzanatot, mégsem minősíthető valódi értelemben vett határozatlan tartamú szabadságvesztésnek, és a szankciók rendszerében sem ezt a szerepet tölti be.

Az életfogytiglan tartamát illetően – ha a bíróság a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségét jogerős ítéletében nem zárja ki – a Btk. 47/A. § (2) bekezdése kétféle lehetőséget kínál: *legalább 20 év a feltételes szabadságra bocsátás legkorábbi időpontja, ha az adott bűncselekmény büntetethetősége elévül* (például egyes katonai bűncselekmények), illetve *legalább 30 év, ha olyan bűncselekmény miatt szab ki a bíróság életfogytiglani büntetést, amelynek büntetethetősége nem évül el* (például az emberölés minősített esetei). Mivel azonban a bírói gyakorlat az életfogytig tartó szabadságvesztést csak a legsúlyosabb élet elleni bűncselekményeknél alkalmazza – amelyeknek a büntetethetősége nem évül el –, így a legsúlyosabb büntetésből történő feltételes szabadságra bocsátás gyakorlatilag főszabályként legalább harminc év kiállása után lehetséges.

A legalább 20, illetve legalább 30 év meghatározás nem pontosan meghatározott fogalmazású. Jelentheti egyrészt, hogy ténylegesen 20, illetőleg 30 évet kell kitölteni, másrészt jelentheti azt is, hogy legalább 20, illetőleg 30 év, azaz lehet, hogy ezt követően akár 35 vagy 40 év letöltése után nyílik lehetőség az elítélt szabadulására, mely szabályozás ebben a formában, illetve törvényi felső határ hiányában alkotmányossági aggályokat is kelthet.²⁰

Egyes vélemények szerint a Btk. 48. § (1) bekezdése alapján, az életfogytig tartó szabadságvesztés esetén a feltételes szabadság tartama indokolatlanul hosszú, 15 év – véglegesen csak ezt követően szabadulhat az érintett a szabadságvesztés végrehajtásának terhe alól, melyre megoldást jelent az új Btk-tervezet azon rendelkezése, mely tíz évben állapítja meg az életfogytig tartó szabadságvesztés esetén a feltételes szabadság tartamát. A hatályos szabályozás szerinti tizenöt éves tartam csökkentésének az az oka, hogy a 15 év a gyakorlatban indokolatlanul és túlzottan szigorúnak bizonyult.

¹⁸ Nagy Ferenc: Az életfogytig tartó szabadságvesztés büntetéséről. In: Tanulmányok a Btk. Általános Részének kodifikációjához. Bp. HVG-ORAC, 2005. 176. old.

¹⁹ Megjegyzendő, hogy nálunk csak a szándékos emberölés minősített esetei körében alkalmazzák, így más, életfogytiglannal is fenyegetett különös részi tényállásoknak jóformán nincs gyakorlati relevanciája.

²⁰ Nagy Ferenc i. m. 349. old.

Véleményem szerint ezen időtartam nem tekinthető eltúlzottnak, különös tekintettel arra, hogy ezen elkövetőket kiemelten kegyetlen, a társadalom rendjét alapjaiban sértő cselekmények miatt ítélte a bíróság életfogytig tartó szabadságvesztés-büntetésre, ugyanakkor a büntetés-végrehajtás falai között eltöltött hosszú időtartam az elkövető személyiségében torzulásokat okozhat, melyre figyelemmel társadalomba történő visszailleszkedésének folyamata mindenképpen kiemelt figyelmet és nyomon követést igényel.

Az előbbieken kifejtettek alapján megállapíthatjuk, hogy a tárgyalt jogintézmény léte és jogi természete egyaránt viták forrása, azonban *a legnagyobb dilemmát a feltételes szabadságra bocsátásból való kizárás, más néven a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés jelenti.* Megközelíthető a kérdés problematikája arról az oldalról, hogy a szankció megalkotásánál a legalapvetőbb alkotmányi rangú követelményt, a nulla poena sine lege elvét figyelmen kívül hagyták, ugyanis a törvény nem határozza meg a feltételeket, amelyek fennforgása esetén kizárható a feltételes szabadságra bocsátás.²¹ A büntetés áttöri az Alkotmányban foglalt emberi méltóság elvét, és nem tartja be az embertelen, kegyetlen, megalázó büntetés tilalmát sem, amelyet több, Magyarország által is elfogadott egyezmény (például a Polgári és Politikai Jogok Nemzetközi Egyezségokmánya²², az Emberi Jogok és Alapvető Szabadságjogok Európai Egyezménye) tartalmaz.²³

Kétségtelen tény, hogy a szabadságvesztés-büntetés már önmagában is számos alapjog sérelmével jár az elítéltre nézve. Ezek az alapjogséremlmek azonban megfelelnek az alkotmányos büntetőjog azon elvének, hogy legitim cél érdekében történnek, valamint eleget tesznek a szükségességi-arányossági tesztből származó követelményeknek, mivel a személyi szabadság korlátozása a jogerős, határozott idejű szabadságvesztés-büntetést kiszabó bírósági ítélet alapján arányban áll az elérni kívánt cél fontosságával és az ennek érdekében okozott alapjogsérelemmel.²⁴ Alkotmányossági követelmény ugyanakkor az is a korlátozás tekintetében, hogy nem érintheti az alapjog lényeges tartalmát.

A tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés-büntetés nemcsak egyszerűen korlátozza az elítélt személyes szabadságát, hanem teljes mértékben megszünteti azt, ezért megalapozottan feltehető, hogy *az alapvető jog lényeges tartalmát érinti*²⁵, ugyanakkor már *önmagában azzal is sérti az alkotmány 2. § (1) bekezdésében elismert jogállamiságot, hogy megbontotta a büntető anyagi és a büntetés-végrehajtási jog közötti összhangot.*

²¹ „Az emberi méltóság alkotmányos elvével összeegyeztethetetlen, ha az embert – ideértve a büntettest is – az elítélését követő magatartásától, helyzetétől stb. teljesen függetlenül az állami hatósági beavatkozás pusztá tárgyává, eszközévé degradálják a büntetőeljárásban és a végrehajtás során is. Márpedig ez történne az élet végéig tartó büntetés-végrehajtás esetén.” Nagy Ferenc i. m. 210. old.

²² Az 1966. évi ENSZ Egyezmény 10. cikke szerint a szabadságuktól megfosztott személyekkel emberségesen és az emberiség veleszületett méltóságának tiszteletben tartásával kell bánni.

²³ Nagy Ferenc: A magyar büntetőjog Általános Része. Korona, Budapest, 2004. 338. old.

²⁴ 26/1999. (IX. 8.) AB határozat

²⁵ 30/1992. (V. 26.) AB határozat

A büntetés-végrehajtás többletfeladatai a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés-büntetés végrehajtása során

A tényleges életfogytiglani szabadságvesztés végrehajtásának kérdései tekintetében sem kerülhetők el a viták, hiszen ezen büntetés a legsúlyosabb szankció. *Végrehajtási célja és a büntetés-végrehajtás feladata alapvető változtatást kíván azon a filozófián, amelyet a büntetések és intézkedések végrehajtásáról szóló 1979. évi 11. tvr. 19. §-a fogalmaz meg, azaz „A szabadságvesztés végrehajtásának célja az, hogy a törvényben meghatározott joghátrány érvényesítése során elősegítse az elítéltnak szabadulása után a társadalomba történő beilleszkedését és azt, hogy tartózkodjék újabb bűncselekmények elkövetésétől”, tekintettel arra, hogy a büntetés a büntetés-végrehajtási rendszer alapvető célját kérdőjelezi meg, mivel a büntetés reszocializációs célja ebben az esetben teljes mértékben hiányzik.*²⁶

Az elítéltnak a társadalomtól való teljes és végleges izolációja feleslegessé teszi a büntetés-végrehajtási rendszernek a bv. tvr. 38. § (1) bekezdésében meghatározott feladatait is, mely szerint „a szabadságvesztés végrehajtásának feladata, hogy fenntartsa az elítélt önbecsülését, fejlessze felelősségérzetét, és ezzel elősegítse, hogy felkészüljön a szabadulás utáni, a társadalom elvárásának megfelelő önálló életre”. Valamint értelmetlenné válik a törvénynek az elítélt munkáltatásával kapcsolatban kitűzött célja, vagyis hogy „elősegítse az elítélt testi és szellemi erejének fenntartását, lehetőséget adjon a szakmai gyakorlat megszerzésére és fejlesztésére, és ezáltal megkönnyítse, hogy a szabadulás után a társadalomba beilleszkedjék”.²⁷

Ezek a megfogalmazások egyértelműen a szabadulásra orientálva határozzák meg a büntetés-végrehajtás cél-és feladatrendszerét, azonban a tényleges életfogytiglanra ítéltknél alapvetően másból kell kiindulni, hiszen a szabadulásuk elvileg nem lehetséges²⁸, ezen elítéltek életét a fegyház magas és kemény falai között kell megszervezni, mely a büntetés-végrehajtás számára kiemelt és igen nehéz feladatot jelent.

Tehetjük azon megállapítást, mely szerint *a fogvatartás célja maga a fogvatartás*. Nehezíti ugyanakkor a tervezést, hogy *20-30 évre kell előrelátónak lenni*, miközben nem ismerhetjük az akkori társadalmi, gazdasági helyzetet, a büntetés-végrehajtás majdani állapotát. *Kiindulási alapként a jelenlegi életfogytiglanra ítélték jellemzőivel lehet számolni*. Nagy a valószínűsége, hogy a későbbiekben is a hasonló jellegű, élet elleni bűncselekmények, különös tekintettel az emberölés minősített esetei elkövetése miatt kerül sor tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabására.

²⁶ Garami Lajos: *Élő halottak? A tényleges életfogytiglani szabadságvesztés végrehajtásának fő problémái*. Börtönügyi Szemle 1999. 2. 56. old.

²⁷ Juhász Zoltán: *Jog a reményhez*. Fundamentum 2005. 2. 89. oldal

²⁸ Garami Lajos i.m. 56. old.

A pszichológiai jellemzőket tekintve mindenképpen hangsúlyozandó, hogy minden elítélt más személyiség, aki másképpen viseli el a büntetést, és egyedi módon reagál az őt érintő hatásokra. Lényeges különbség más elítéltekkel szemben a kilátástalanság, „az idő végtelensége”, társulva azzal, hogy az elítélt súlyosabb és újabb büntetést már nem kaphat, semmit nem veszíthet, mely felveti a kérdést, hogy ez milyen reakciókat eredményez.

A büntetés súlyának nyilvánvaló következménye lehet a depresszió, melynek elsősorban nehezen megközelíthetőség, öngyilkossági kísérlet lehet a kísérője, illetőleg következménye. A hosszan tartó börtönbüntetés jelentősen átalakítja az elítéltek személyiségét, a kutatók szerint ezek az emberek kiábrándultak az emberi kapcsolatokból, csendesebbé, visszafogottá váltak, melyre figyelemmel a család, a szeretet és az emberi kapcsolatok hiánya az egyik legerősebb büntető eleme a fegyházaknak.

Az előzmények alapján azonban leginkább várható reakció az agresszivitás, figyelemmel arra is, hogy az elítéltek életük során már bizonyíthatóan követtek el szélsőségesen agresszív cselekményt, hiszen ezért részesültek büntetésben. Erre tekintettel számítani lehet arra, hogy túszt ejtenek, mely az elítélt társakon kívül irányulhat a személyzetre is. Ezen túlmenően a magányosság érzése is reális veszély, és nagy az esélye annak, hogy az elítéltek egy része elmebetegségre utaló tüneteket mutat, s könnyen pszichotikussá válhat.

A tényleges életfogytiglanra ítélt fogvatartását az eddigiekből következően is speciális módon kell megszervezni, így különösen személyre szólóan kell alkalmazni a minimális őrzés elvét, ki kell alakítani a felelősségérzetet, lehetővé kell tenni, hogy ki-ki a saját börtönbeli életének jobbá tételéért cselekedhessen, és ennek valóban legyen érzékelhető eredménye. Arra kell törekedni, hogy már a büntetés kezdetén az elítélten kialakuljon egy elképzelés arról, hogy mi lehet vele, mit és hogyan érhet el.²⁹

Az igazán nagy kérdés a büntetés-végrehajtás számára nyilvánvalóan az, hogy ki tud-e alakítani olyan végrehajtási módot, amely nem ütközik a kínzás és embertelen bánásmód tilalmába, megfelelő biztonsági garanciákat nyújt, és megélhető, elfogadható, bár korlátozott perspektívát rajzol a tényleges életfogytiglanra ítélt ember előtt.³⁰

„A magyar büntetés-végrehajtás számára teljesen új kategória, ezért új kihívás, hogy a jogalkotó bevezette a tényleges életfogytiglani börtönbüntetést” – hangzott a véleményében Csapó József tábornok, a Szegedi Fegyház és Börtön volt parancsnoka a De Jure körkérdésére válaszolva, majd hozzátette – „A legsúlyosabb büntetéssel sújtott elítéltek esetében a büntetés-végrehajtás számára az adja a legnagyobb biztonsági kockázatot, hogy ezeknek az embereknek nincs vesztenivalójuk. Magatartásukkal ugyan veszélyeztethetik egyes börtönbeli kedvezményeiket, ám büntetőjogilag gyakorlatilag már nem vonhatók felelősségre semmiért... a jövőt nem láthatjuk előre: nem tudjuk, hogy mi lesz há-

²⁹ Garami Lajos i. m. 59. old.

³⁰ Garami Lajos i. m. 60. old.

rom, öt vagy tíz év múlva, amikor az elítéltek személyiségváltozása révén tudatosulhat bennük a kilátástalanság... A végleges szabadságvesztésre ítélt emberek esetében a legnagyobb szakmai feladat a végtelen idő munkával, értelmes elfoglaltságok lehetőségével való strukturálása, hogy motivációt adjunk a büntetés-végrehajtással való együttműködésre.”³¹

Kétségtelen tény, hogy a büntetés-végrehajtás területén tevékenykedő szakemberek keresik a módját annak, hogy a szabadságuktól ténylegesen és végérvényesen megfosztott elítéltek fogvatartását miként szervezzék úgy, hogy az értelmes – vagy legalábbis annak látszó – perspektívát nyújtson az elítélteknek, az elkerülhetetlennek tetsző biztonsági rendszabályok pedig ne ütközzenek a kínzást és az embertelen bánásmódot tiltó egyezményekbe.

Érvek és ellenérvek – a tényleges életfogytiglan jövője

Az új büntető törvénykönyv tervezetének elkészítése során az Igazságügyi és Rendészeti Minisztérium jogászhai körében komolyan felvetődött, hogy megszüntetik a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztést, melyre figyelemmel a Btk. tervezett módosításában először nem szerepelt a legsúlyosabb bűncselekményeket, a szinte kivétel nélkül több emberi életet kioltó elkövetőket büntető jogintézmény. Az újabb Btk-tervezet bár a hatályos Btk. életfogytig tartó szabadságvesztésre vonatkozó szabályozását több ponton is megváltoztatja, azonban a tervezet rendszerében az ítéldbíró ítéletében továbbra is kizárhatja az életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélt feltételes szabadságra bocsátásának a lehetőségét azzal, hogy a tervezet az elkövető huszadik életéve helyett a huszonegyedik életévében határozza meg azt az életkort, amely felett helye lehet életfogytig tartó szabadságvesztés büntetés kiszabásának³². Ugyanakkor újraszabályozza az életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélt, de a feltételes szabadság kedvezményéből ki nem zárt elítéltek feltételes szabadságra bocsátásának rendszerét³³.

³¹ Mindörökké rács mögött. Szükség van-e a tényleges életfogytiglani szabadságvesztésre? Összeállította B. Papp László. De Jure 2007. 2. 25. oldal.

³² A tervezet a fiatal felnőtt elkövetői kategória bevezetésére figyelemmel emeli fel az életkori határt. Fiatal felnőtt az, aki a bűncselekmény elkövetésekor a 18. életévét betöltötte, de a 21. életévét még nem töltötte be. Az elmúlt évtizedek fejlődés-lélektani és szociológiai kutatásai eredményei szerint a 18. életév nem jelent pontos cezúrát a fiatalkor és felnőttkor határán. A személyiségfejlődés időben elhúzódhat, a fiatalok egyre később válnak mind személyükben, mind anyagilag önállóvá. A fiatal felnőtt korosztály esetében – a fiatalkorú elkövetőkhöz hasonlóan – a büntetőjogi jogkövetkezmény elsődleges célja a társadalmi reintegráció, ezért nem szabható ki a fiatal felnőttekkel szemben alapvetően izoláló, kizárólag a társadalom védelmét szolgáló büntetés.

³³ Az egyik legjelentősebb módosítás, hogy a tervezet az életfogytig tartó szabadságvesztésből történő feltételes szabadságra bocsátás lehetőségének a legkorábbi időpontját egységesen húsz évben határozza meg, legkésőbbi időpontját egységesen negyven évben határozza meg. Ezzel megszünteti a hatályos Btk. azon rendelkezését, amely a feltételes szabadság legkorábbi időpontjának meghatározásánál különbséget tesz az elvülő és el nem évülő bűncselekmények között. Ennek a megkülönböztetésnek a gyakorlatban igazából nincs jelentősége, hiszen a bíróság leggyakrabban az emberölés minősített eseteiért szab ki életfogytiglani szabadságvesztést.

Egyesek vitatják a büntetés jogosságát, mások célszerűségét, de a társadalmi érdekeket figyelmen kívül hagyni nem lehet. Célszerűségével szemben a javító elmélet hívei állnak, azonban a javítás a büntetésnek csak az egyik, és nem az egyedüli és feltétlenül fő célja. Bár több külföldi állam alkotmánybírósága elvi élel mondta ki, hogy az elítélt csak akkor őrizheti meg emberi méltóságát, ha van reménye a szabadulásra, ugyanakkor a tényleges életfogytiglani büntetés kiszabása a kiemelkedően kegyetlen, a társadalom rendjével szemben álló, azt alapjaiban veszélyeztető cselekmények okán szükséges lehet.

Tudományos és jogalkalmazói körökben egyaránt már régóta vita zajlik arról, hogy szükség van-e Magyarországon tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés büntetésre. A kérdés megválaszolása korántsem egyszerű, melyet tükröznek a következőkben ismertetett vélemények.³⁴

Nagy Ferenc, a Szegedi Tudományegyetem Büntetőjogi és Büntető eljárásjogi Tanszékének vezetője szerint „A társadalom, pontosabban az emberi közösségek biztonságát kellően védeni kell a veszélyes és nagyon súlyos bűnesetek elkövetőitől, ám ennek aránytalan, az emberi méltóságot sértő, kegyetlen, ebből következően alkotmányosan is aggályos formája az életfogytig tartó szabadságvesztés... azt kellene lehetővé tenni, hogy a büntetés-végrehajtási bírák meghatározott időintervallum letelte után megvizsgálhassák a kérdést, és akár egy többlépcsős procedúra után dönthessenek a feltételes szabadlábra helyezésről vagy annak megtagadásáról.”

Herczog Mária szociológus ezen kérdéstről úgy vélekedik, hogy „a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés bevezetésének alapvető társadalmi funkciója feltehetően az, hogy biztosítsa a társadalom védelmét: az elítéltektől meg kell védeni a többséget. A jogalkotó szerint ennek megfelelő módja lehet a társadalmi közösségből való végleges kirekesztés. Az elzárásnak ugyanis csak egyik funkciója a büntetés, a másik, hogy valakiket azért tartunk fogva, mert nem merjük kiengedni őket a közösségbe... A közösség szempontjából védhető álláspont, hogy a többszörösen visszaeső vagy különös kegyetlenséggel, előre megfontoltan több embertársát meggyilkoló embertől meg kell óvni a potenciális áldozatokat, azaz valamennyiünket... A börtönbüntetés értelmét az adná, ha a bent lévők olyan mintákat kapnának, amelyeket a kinti életükben is kamatoztatni tudnának. A tanulás és a munka biztosítása közismerten jó módszer, ám a tapasztalatok mégis azt mutatják, hogy a szabadulók jelentős része nem képes a korábbi devianciához vezető tulajdonságokat, késztetéseket, körülményeket megváltoztatni, illetve ehhez nem kap érdemi segítséget.”

Már a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés bevezetése idején is vita folyt arról, hogy a büntetés milyen hatással lesz a bűnözésre, az elítéltek személyiségére, illetve a büntetés-végrehajtásra. Kriminálstatisztikusok szerint ez a büntetés – akárcsak a halálbüntetés – nem hat mérhetően a bűnözés alakulására, vagyis nem csökken miatta a főbenjáró bűncselekmények száma.

³⁴ Mindörökké rács mögött. Szükség van-e a tényleges életfogytiglani szabadságvesztésre? Összeállította B. Papp László. De Jure 2007. 2. 22-25. oldal.

Kerezi Klára kriminológus a kérdésre kérdéssel válaszolt: „Csodálkozhatunk-e a visszaeső bűnözők nagy számán akkor, amikor éppen mi zártuk össze olyanokkal őket, akik hozzájuk hasonlóan jogsértő életvitelt folytattak? El kell ismerni azt, hogy az emberek változnak, a börtönöket tehát nem tekinthetjük kizárólag az ártalmatlanná tétel eszközének. Olyan közegnek kell lennie, amely a bűnökkel való szembenézésre, a megbánásra és a változásra ösztönöz... – ugyanakkor kifejezte szakmai kifogásait – A ténylegesen halálig tartó börtönbüntetés beleütközik az embertelen és kegyetlen büntetés tilalmába, hisz esélyt sem ad az elítéltnak a szabadulásra, a társadalomba való visszailleszkedésre... Nem kétséges, hogy a súlyos, életellenes bünteteket kegyetlen módon elkövetett bűnözőknek rács mögött a helyük. Az viszont már vita tárgya, hogy mennyi ideig tartson az a büntetés, amelytől egyrészt elrettentés várható, másrészt arányossá teszi a bűnhődést... Számos ország példája bizonyította már, hogy a halálbüntetés léte vagy nem léte nem befolyásolja az élet elleni bűncselekmények számának alakulását. A prevenció szempontjából valószínűleg éppen ennyire közömbös az is, hogy van tényleges életfogytiglani büntetés egy országban vagy nincs. A büntetések időtartamán túl más tényezők sokkal meghatározóbbak, például a büntetés elkerülhetetlensége, amely az egyik leghatásosabb visszatartó erő.”

Tóth Mihály büntetőjogász, egyetemi tanár hangsúlyozta, hogy „miközben indokolt lenne a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés rendszerének megváltoztatása, ezzel párhuzamosan szükséges a feltételes szabadlábra bocsátás feltételeinek szigorítása.” Szerinte a halálbüntetés megszüntetése után több érv is szólt a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés mint a legszigorúbb büntetés mellett. Ilyen érv volt, hogy vannak olyan – rendszerint élet elleni cselekményeket elkövető, visszaeső – bűnözők, akik ismét emberöléseket követnek el, őket pedig nem lenne szabad a társadalomba visszaengedni. Az utóbbi években viszont nyilvánvalóvá vált, hogy ugyanazok az érvek, amelyek a halálbüntetéssel szemben felhozhatók – vagyis hogy sérti az emberi méltóságot és emberi jogi szempontból is aggályos –, megállnak egy olyan büntetéssel szemben is, ami nem ad tényleges esélyt a szabadulás reményére.

*Megjegyzendő ugyanakkor, hogy e szankció sem jelent mindig végleges szabadság-
elvonást, hiszen a köztársasági elnök kegyelmezési jogköre kiterjedhet ilyen esetekre is, ilyenre azonban a rendszerváltás óta még nem volt példa.*

Felmerül ugyanakkor a kérdés a vélemények ismeretében, hogy amennyiben ténylegesen alkotmányellenes lenne a rendelkezés, úgy a tíz év alatt valószínűleg az Alkotmánybíróság megvizsgálta volna.

Ehhez kapcsolódóan említendő meg az, hogy *elhangzott Bán Tamás nemzetközi jogász részéről: komoly esélye lenne annak, aki a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés miatt a strasbourgi bírósághoz fordulna. Az életfogytig tartó szabadságvesztés-büntetés kiszabását nemzetközi dokumentumok nem tiltják ugyan, ám például az Európa Tanács Miniszterek Bizottsága leszögezte: minden elítéltnak biztosítani kell a jogot arra, hogy bizonyos idő eltelté után felülvizsgálják a feltételes szabadlábra bocsátás lehetőségét. Az ET egyik má-*

sik bizottsága pedig kimondta, hogy „valakit a szabadulás reménye nélkül bebörtönözni embertelen büntetés”.³⁵

Az emberi jogok és szabadságok védelméről szóló európai egyezmény *tételesen tiltja a kegyetlen vagy embertelen büntetések alkalmazását*, bár a strasbourgi bírósághoz eddig az életfogytig tartó szabadságvesztéssel kapcsolatban kifejezetten erre hivatkozással nem érkezett panasz. A szakértő azonban – az eddigi ítélkezési gyakorlat alapján – úgy véli, egy alaposan indokolt beadvány alapján valószínűleg elmarasztalnák Magyarországot. A tényleges életfogytig nem egyeztethető össze ugyanis az államnak az emberi jogi egyezményből eredő kötelezettségeivel.

A német és az olasz alkotmánybíróság már a hetvenes évek derekán elvetette ezt a büntetési nemet. Nem tartották ugyan az alkotmánnyal ellentétesnek, ha valakit életfogytig tartó büntetésre ítélnék, ám ilyen büntetés alkotmányosságának feltétele a szabadulás jogi – vagy legalább elméleti – lehetőségének biztosítása. Kérdéses, hogy a magyar Alkotmánybíróság miként vélekedne erről.

A tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés ügyében az Alkotmánybírósághoz két indítvány benyújtására került sor. 2004. március 4-én két budapesti ügyvéd, Juhász Zoltán Tamás és Kussinszky Péter fordult beadvánnyal³⁶ az Alkotmánybírósághoz, hogy semmisítsék meg a Btk. azon rendelkezését, amely lehetővé teszi a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés büntetés kiszabását. A beadvány a Btk. 47/A. § (1) bekezdésének második fordulatát támadja, amely lehetőséget biztosít a bíróságnak, hogy életfogytig tartó szabadságvesztés büntetés kiszabása esetén kizárja a feltételes szabadlábra bocsátás lehetőségét. A két ügyvéd 2004. október 29-én kiegészítette indítványát, amely így az érintett Btk. rendelkezésen túl a Be. 355. § „illetőleg a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségének kizárását” szövegrészének, valamint a Bv. tvr. 28/A. § (2) bekezdés c) pontjának „vagy a bíróság határozata folytán” szövegrészének, illetve a szabadságvesztés kezdő és utolsó napjának megállapításáról szóló 17/1997. (V. 9.) IM rendelet 7/C. § (2) bekezdésének felülvizsgálatára is kiterjedt.

³⁵ Bán Tamás: A tényleges életfogytiglani büntetés és a nemzetközi emberi jogi egyezmények. *Fundamentum* 1998. 4. 119-127. oldal.

³⁶ Kérelmükben kifejtették, hogy álláspontjuk szerint a valóban életfogytig tartó szabadságvesztés az emberi méltósághoz és a személyes szabadsághoz való alapvető jogok lényeges tartalmának alkotmányellenes korlátozását jelenti, mert a korlátozás súlya az elérni kívánt célhoz képest (a társadalom védelme és a bűnmegelőzés) aránytalan. Megítélésük szerint ugyanis nincs alkotmányosan igazolható indoka annak, hogy egy büntetési forma ilyen radikális mértékben korlátozza az elítélt személyes szabadságát, hanem teljes mértékben, megváltoztathatatlanul megszünteti azt – érveltek a beadvány szerzői, hangsúlyozva, hogy meg kell húzni egy olyan határt, amelyet a szabadságvesztés nem léphet túl. Juhász Zoltán Tamás szerint az lenne a helyes, ha visszaállna az 1999. március 1-je előtti állapot, azaz ne lehessen kiszabni tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés-büntetést. Kussinszky Péter szerint nem olyan helyzetet akarnak előidézni, amely kizárja annak lehetőségét, hogy valaki akár élete végéig is rács mögött maradjon, hanem az a céljuk, hogy a büntett súlyától függő idő elteltével a bíróság megvizsgálhassa, teljesült-e a büntetés célja, vagy továbbra is maradjon az elítélt börtönben. – Sereg András: Elhúzódó kivégzés. *Vita a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztésről.* *De Jure* 2007. 9. 35. oldal

2006. január 9-én az Alkotmánybíróság újabb indítványt kapott, amely ugyancsak a Be. 355. §-ának megsemmisítését kezdeményezte, ugyanakkor azonban az Alkotmánybíróság munkatársa 2009. február 10-én egy fórumon kijelentette, hogy az Alkotmánybíróság nem fog ebben a kérdésben dönten, azt a törvényhozó kötelességének tekinti.

Az újabb tervezet továbbra sem iktatja ki a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés intézményét a Btk. rendszeréből, azonban a vita a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés létjogosultságáról, annak a Btk-ból történő kiiktatásáról, illetőleg fenntartásáról addig is folytatódik.

A tényleges életfogytig tartó szabadságvesztésüket Magyarországon jelenleg tizenhatan töltik³⁷ az ország különböző büntetés-végrehajtási intézeteiben. Mindannyiukat emberölésért ítélték el, a tényleges életfogytiglan eltörlése számukra is esély lehetne a szabadulásra, mivel a feltételes szabadlábra helyezés megfontolása rájuk is vonatkozna, azonban figyelemmel a tervezett módosításokra, ennek megvalósulására előreláthatóan az elkövetkezendőkben nincs lehetőség.

Természetesen a büntetés-végrehajtás nemzetközi kontrollja is működik, mely ajánlásokat, megfontolandó és követendő elveket határoz meg hazánk számára. Az erőszakos és embertelen vagy megalázó bánásmód vagy büntetés megelőzéséről szóló Európai Egyezmény 7. cikkének végrehajtására a CPT³⁸ delegációja 2007. január 30-a és 2007. február 1-je között helyszíni látogatást tett Magyarországon. Ez volt a CPT 5. helyszíni látogatása hazánkban. A helyszíni látogatás fő célja a szegedi börtön speciális egységének, a hosszú távú büntetések letöltésére szolgáló HSR részleg helyzetének vizsgálata volt. A 2005-ös (március, április) magyarországi helyszíni látogatást követő jelentésben a CPT számos ajánlást és észrevételt tett az életfogytig tartó szabadságvesztést töltők számára nyitandó speciális részleg nyitásának tervére, vagyis azon elítéltek számára, akik életfogytig tartó szabadságvesztést töltenek és nem bocsáthatók szabadlábra, csak kegyelem útján, kivételes körülmények esetén. A Bizottság kiemelten hangsúlyozta, hogy az életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélteknek a hosszú időtartamú szabadságvesztést töltőktől való elkülönítése nem látszik indokoltnak, melyre figyelemmel a magyar hatóságok felállították a HSR részleget.³⁹

³⁷ Magyarországon elsőként 1999-ben szabtak ki tényleges életfogytiglan tartó fegyházbüntetést.

³⁸ A „Kínzás és más kegyetlen, embertelen vagy megalázó büntetések vagy bánásmód megelőzéséről szóló Egyezmény” 1. Cikke alapján jött létre a kínzás vagy megalázó büntetések vagy bánásmód megelőzésére alakult Európai Bizottság, melyet rendszerint „Kínzás Elleni Bizottságnak”, vagy közismertebb nevén CPT-ként emlegetnek. A CPT munkásságának lényege a fogvatartottak védelmének megszilárdítása a kínzás, a kegyetlen és embertelen bánásmód ellen. Céljának elérése érdekében rendszeres látogatásokat szervez a büntetés-végrehajtási intézetekben, valamint egy konstans dialógust tart fenn a látogatási jelentései, valamint a vizsgált állam részéről érkezett válaszjelentések révén. A Bizottság a látogatások során megvizsgálja a szabadságuktól megfosztott személyekkel szemben tanúsított bánásmódot annak érdekében, hogy amennyiben ez szükséges, erősítse védelmüket a kínzással, az embertelen vagy megalázó büntetésekkel vagy bánásmóddal szemben.

³⁹ Jelentés a Magyar Kormány számára a CPT által 2007. január 30. és 2007. február 1. napja között tartott helyszíni vizsgálatról.

Ami a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztésre ítéleteket illeti, a CPT-nek komoly fenntartásai vannak azzal a koncepcióval kapcsolatban, amely szerint az olyan fogvatartottakat, akiket egyszer elítéltek, egyszer és mindenkorra úgy tekintik, hogy veszélyt jelentenek a társadalomra nézve, és megfosztják a feltételes szabadságra bocsátás reményétől is. E vonatkozásban a Bizottság hivatkozik a Miniszteri Bizottság Európai Börtönszabályzatáról szóló, 2006. január 11-i, Rec (2006) 2. számú ajánlására és a feltételes szabadságra bocsátásról szóló 2003. szeptember 24-án elfogadott Rec (2003) 22. számú ajánlás 4. paragrafusára, amelyek egyértelműen jelzik, hogy a jogszabályoknak minden elítélt számára biztosítaniuk kell a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségét, ideértve az életfogytig tartó szabadságvesztésre ítéleteket is. Az utóbbi ajánláshoz fűzött magyarázat hangsúlyozza azt, hogy az életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélt fogvatartottakat nem lehet megfosztani a feltételes szabadságra bocsátás engedélyezésének lehetőségétől. *Először is:* senki sem állíthatja azt, hogy minden életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélt mindvégig veszélyes marad a társadalomra. *Másodsorban:* azok a fogva tartott személyek, akiknek nincs reményük a feltételes szabadságra bocsátásra, súlyos problémákat eredményeznek a parancsnokság számára az együttműködésre és a bomlasztó magatartás kezelésére való ösztönzés, az egyéni nevelési tervek készítése, az ítélet végrehajtási tervek összeállítása és a biztonság szempontjából.⁴⁰

A fentiek tükrében a CPT a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélt társadalomra veszélyességének rendszeres felülvizsgálatának bevezetésére ösztönzi a magyar hatóságokat, a személyes kockázatelemzés alapján, annak megállapítása végett, hogy a büntetésük hátralévő részét képesek-e a társadalomban eltölteni, és milyen feltételek, illetve felügyeleti intézkedések mellett.

Renate Kicker, a CPT elnökhelyettese a Magyar Helsinki Bizottság által 2009. február 9–10-én szervezett konferencián kijelentette, hogy a 2007. januárban és februárban Magyarországon tett látogatás alkalmával súlyos problémával nem találkozott, azonban komoly szakmai és emberi jogi fenntartások fogalmazhatók meg a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés büntetés intézményével szemben, mely tekintetben előrelépés ezen a területen mindeddig nem történt. Ennek ellenére az Európában szinte egyedülálló szankciót az új büntetőkódex-tervezet továbbra is tartalmazza⁴¹.

⁴⁰ Jelentés a Magyar Kormány számára a CPT által 2007. január 30. és 2007. február 1. napja között tartott helyszíni vizsgálatról.

⁴¹ Európában jelenleg három ország alkalmazza ezt a büntetési formát, így Magyarország, Ausztria és Svájc, illetőleg a nemzetközi büntetőbíróság is ismeri a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés-büntetést, a népirtás és az emberiség elleni bűncselekmények elkövetése esetén szabhatja ki.

Összefoglaló gondolatok

Maga a CPT, illetőleg a nemzetközi dokumentumok által megfogalmazott ajánlások nem kötelező érvényűek, azok megfontolandók a jogalkotás során. Összegezve a gondolatokat, a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés szabályozását felül kell vizsgálnia a magyar jogalkotóknak, és meg kell kísérelnie egy alkotmányos jogállam elvárásainak megfelelő törvényi szabályozást kialakítani. Ugyanakkor ezzel szemben áll az, hogy a magyar társadalom és demokrácia még nem érett meg arra, hogy kövesse az európai tendenciát, s mindösszesen 15 évben határozza meg a legsúlyosabb büntetést, hiszen a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabására a legsúlyosabb, kiemelten kegyetlen bűnöket elkövetőkkel szemben kerül sor, esetükben pedig indokolt lehet a közösségből való kizárásuk, és a lehetőség elvetése, hogy visszatérjenek a szabad társadalomba, különös figyelemmel arra, hogy ezen elkövetők esetében a legkritikább esetben találkozni sikeres reszocializációs példával.

A kérdés eldöntése nem egyszerű, és a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés büntető törvénykönyvben történő további fenntartása, annak következményei további szakmai vitára adhatnak okot, különös figyelemmel az életfogytig tartó szabadságvesztés szabályozásában megmutatkozó változtatásokra, módosításokra, a jogintézménnyel kapcsolatban megfogalmazódott véleményekre.